

A ILLA DE ONS: ALTERNATIVA TURÍSTICA - AGRÍCOLA - MARIÑEIRA

Celestino Pardellas de Blas
*Presidente da Asociación
Cultural Piñeiróns*

AS PROPIEDADES NA ILLA DE ONS

Coñecemos o proceso histórico que seguiu a propiedade en Ons (1) (Cabildo, Genaro Ángel, Montenegro e descendentes, Marqués de Valladares, Riobó, diferentes administracións), propiedade que ata 1982 trata das terras, dando por feito que as casas veciñais eran dos propios veciños pois, ata o momento, non apareceu ningunha documentación oficial na que se diga que as casas onde residen os illáns foran construídas polos diferentes propietarios e pasadas dalgún xeito (compra, venta, aluguer, usufruto,...) aos veciños. Tampouco hai probas documentais que digan que as casas que construían os veciños nas terras que, o que se dicía dono lles deixaba, pasarían despois a este. Polo tanto, e mirado así por riba, temos que, no ano 1982, os veciños que tiñan unha vivenda en Ons posuían, digamos en usufruto, ou non, unhas terras para cultivo e abono e que estas foron herdadas dos seus antepasados.

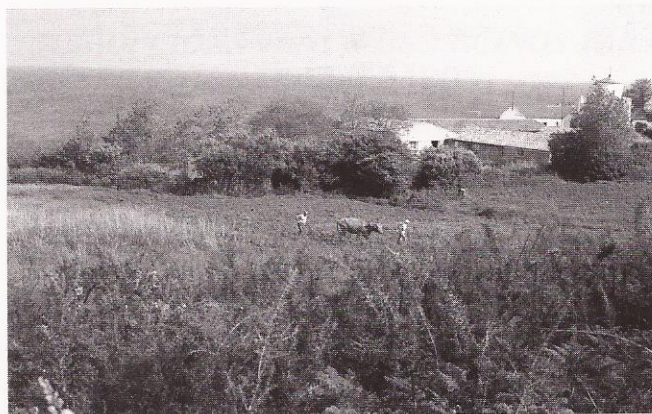
Quixen poñer unha data, 1982, como comezo da loita veciñal polas súas vivendas, sendo á vez esta data o intre en que as terras se deixan de cultivar quedando unha maioría a monte. A falla dun peirao de abrigo en Ons obrigou aos novos armadores illáns a buscar outro lugar de protección e resguardo para os barcos a motor, o que provocou o nacemento dunha nova vida en terra que trouxo uns enormes gastos (barco, casa, mobles,...), que obrigou a uns esforzos económicos moi duros, tendo incluso que vender os animais, deixar a casa illán e as terras sen traballar, para poder comezar, non sen atrancos, unha nova vida.

Pero detrás destes primeiros armadores foron indo os demais veciños que buscaban un traballo menos duro neses barcos a motor e deixar atrás o vogar, a vela, as eternas horas no mar,..., nas súas dornas, véndose obrigados tamén a emigrar para estar ao lado do barco no que traballaban, inda que este tivera o seu caladoiro na propia Illa. Así, pouco a pouco, dende o ano 1965 algunhas casas illeiras foron quedando deshabitadas temporalmente e os terreos sen cultivar, chegando o ano 1979 en que xa todos os illáns tiñan casa en terra e só cultivaban as súas terras en Ons, dez familias.

Con isto quero dicir que Ons nunca quedou abandonada, como moitos políticos e funcionarios da ad-

ministración nos querían facer crer; non, quedou temporalmente deshabitada.

É certo que as terras quedaron desatendidas e sen traballar, os animais (vacas e bois) foran vendidos, levados a terra ou sacrificados e aínda non había tractores en Ons, provocando que aínda querendo ir traballalas, faltaba ese elemento básico de axuda ao traballo agrícola: os animais.

Traballando as terras en Ons. 1980

As casas nunca quedaron abandonadas aínda que si indefensas ante as inclemencias do tempo, en Ons os invernos son moi duros. Uns poucos veciños non abandonaron a Illa, os seus fillos eran maiores e non tiveron a necesidade de marchar para atender as necesidades básicas dun neno, por exemplo a escola, polo tanto quedaron e seguiron cultivando as terras, aínda que non todas pola falla de axuda mecánica e humana. Outros, que si marcharon, seguiron vindo asiduamente, maiormente na primavera e verán, e atendían a casa e os terreos preto dela para pequenos cultivos de patacas, legumes,... E por desgraza, xa que a súa fráxil e inestable economía non lles permitía atender ás dúas casas, houbo veciños que tardaron en volver e, as precarias casas illáns daqueles tempos estiveron á mercé da complicada meteoroloxía de Ons e os seus tellados non resistiron os violentos zoes dos ventos e as fortes precipitacións, quedando case en ruínas.

VIVENDAS E TERRAS A PARTIR DE 1982

Pero, como o refraneiro popular di que: "Despois do temporal ven a calma", a economía deses illáns afincados, maioritariamente en Bueu, foi subindo e,

1 Ver a este respecto os números 7 - 12 - 14 - 15 - 16 - 17 de Aunios. Artigos sobre a Propiedade de Celestino Pardellas de Blas e outros autores

sen esquecerse nunca das súas orixes, comezaron a volver á terra que os veu nacer e onde están soterrados os seus antepasados, comezando a arranxar as súas casas, non sen atoparse coa man opresiva e autoritaria da administración que pretendía prohibír-llelo.

Foi neste ano, 1982, cando comezou, aínda que de vagar ata 1990, o arranxo das casas en Ons, tanto as que sempre estiveron habitadas para facelas máis adecuadas aos novos xeitos de vivir que atoparan en terra, como as que, polas inclemencias do tempo e a deshabitabilidade prolongada, provocaron o seu derrubo parcial e houbo que rehabilitalas case ao completo.

Terras illáns, onte traballadas, hoxe deixadas a monte. Limpadas por Parques no ano 2011

Outro ano sae aquí á palestra, 1990, na que, a grande maioría dos veciños, ao unísono, deciden arranxar todas as casas, aínda que de novo atopándose coa administración, que dun xeito moito máis duro pero desorganizada, intenta evitalo.

É a partir deste ano (1990) cando comeza a loita veciñal pola propiedade das casas que os seus antepasados construíron e que eles arranxaron ou rehabilitaron e que hoxe continúa por mor dunha postura, de novo, autoritaria e ditatorial da administración e dos políticos, atopándose nestes intres os veciños nunha situación máis que insólita e sorprendente: Por decreto - lei, o Goberno da Xunta de 2012 obrígaos a ser concesionarios, o que quere dicir:

Que teñen que asinar un documento polo cal a casa que construíron os seus antepasados e na que viviron durante xeracións, non é deles, senón da administración (Xunta de Galicia) e que esta, en plan paternalista, déixallela utilizar durante 75 anos, non prorrogables.

Ata aquí, visto nun abrir e pechar de ollos, como está a situación da propiedade das casas, pero, que pasa logo coas terras illáns? Por que non loitan por elas tamén?

APROPIEDAD DAS TERRAS

Segundo o complicado tema da propiedade de Ons, podemos asegurar que ata 1910 esta posesión, aínda que hai certas dúbidas sobre ilegalidades cometidas no traspaso de poderes da Igrexa á Nobreza, estaba minimamente clara.

Co tema da construción dunhas baterías de defensa, a falla de cartos, a aparición dunhas Accións para a compra ou usufruto das terras,..., e as posibles ilegalidades posteriormente cometidas, a propiedade das terras, chamémoslle de cultivo e monte en Ons, están postas en cuestión ou, polo menos, nada clarexada.

O que si podemos asegurar, segundo os documentos tanto do Marqués de Valladares e posteriormente de Massó, como testamento ou encargado das propiedades de Didio Riobó no momento da expropiación de Ons polo Ramo de Guerra, é que Ons estaba practicamente parcelada e que cada veciño, co seu nome no documento, era "dono", "usufrutuuario" ou arrendatario desas parcelas, tanto de zonas de cultivo como de monte para o seu aproveitamento agrícola ou gandeiro.

PARCELACIÓN DAS TERRAS DE ONS

Aquí é onde noto a falta de loita dos veciños por esas terras que traballaron os seus antepasados, que eles herdaron e polas que, seguro, pagaron unhas rendas aos que se consideraban donos e ata á administración.

Eu penso, que os veciños deberían ter uns dereitos sobre elas polas leis de arrendamentos, por iso non poden loitar só polas casas e deixar os terreos, que tanto suor lles custou aos seus predecesores facer fértiles, só porque unha administración autoritaria pretenda arrebatárllelas sen máis, Deus sabe con que pretensións futuras!

Aos veciños metéronlle o embolado das Concesións e pretenden que paguen unhas cantidades desorbitadas polas terras adxacentes ás casas. Por mor diso están que se botan ás paredes, polo que, loitar tamén por outras terras que, eu persoalmente sei que lles pertencen, pero que están a monte e que xa teñen case esquecidas, non é unha das súas pretensións.

A eles, o que verdadeiramente lles importa, son as casas que construíron os seus ancestros, nas que

² De novo, para máis información sobre a propiedade da Illa de Ons, das súas terras e vivendas, ler artigos indicados na nota 1 da revista AUNIOS.

viviron gran parte da súa vida, onde queren seguir vivindo e que poidan habitalas as súas xeracións futuras.

Co fin de buscar alternativas a este grave problema, presentei unhas alegacións ao PRUX sobre o posible uso das terras illáns, onde lles propono que esas terras poidan volverse a traballar dentro dun Plan de Turismo Agrícola-Mariñeiro para Ons, sempre e cando lles faciliten maquinaria, loxicamente, tendo que pagar os gastos de uso (aluguer, gasóleo e persoal).

As ideas propostas, que considero moi xustas, de que os veciños son propietarios dos terreos que os seus devanceiros traballaron e utilizaron e que, cunhas mínimas axudas por parte da administración, poderían volver a facer fértiles contribuíndo con iso a unha acción sostible de Ons dentro do Parque Nacional.

Coido que os veciños, por medio das súas asociacións, deberían deixar claro sobre un mapa-plano:

1º.- Cales son as parcelas que traballaron dende sempre os seus pais e tamén as zonas de monte que lles correspondían.

2º.- Que cun topógrafo, quede constancia nun plano.

3º.- Que presenten os recibos da renda que pagaban por elas.

4º.- A que clase de cultivos estaban dedicadas.

5º.- Que expoñan as súas intencións sobre elas no futuro.

6º.- Que posibilidades habería para unha concentración parcelaria.

7º.- Comprobar cantas familias estarían dispostas a traballalas de xeito individual ou colectivo por medio da concentración, se a administración lles facilitara maquinaria.

8º.- E moitas ideas máis que aos técnicos contratados polos veciños se lles podería ocorrer.

9º.- E que todo sexa consultado e asesorado por un avogado e presentado á administración.

QUE OPCIONS TEÑEN OS VECIÑOS PARA AS TERRAS QUE TRABALLARON

Aquí presento as alternativas que nas miñas alegacións ao PRUX (Plan reitor de uso e xestión), presentei á administración con respecto á agricultura e á pesca en embarcacións tradicionais para un turismo sostible e adecuado á realidade illán. Ons, pola suma de todas as súas características, é a Illa máis interesante do Parque Nacional. A súa etnografía dedicada ao mar e a potencialización desta cultura marítima por medio dun Turismo Mariñeiro, sería importantísimo para dar a coñecer a cultura desta Comunidade Humana Única.

Alegacións presentadas ante a Consellería de Medio Ambiente con respecto a agricultura e pesca:

Punto 3.1.6 Zonas de Asentamientos tradicionales

Las áreas de cultivos en las zonas de asentamientos tradicionales forman parte del hábitat de especies de interés de conservación... (Páx.26)

- Coidamos que os cultivos na illa de Ons poderían potenciarse xa que, mentres os houbo, a fauna, hoxe desaparecida da Illa, que se abastecía deses campos era importante. Pensamos que manter unha fluída comunicación cos veciños sobre este asunto e buscando solución ao problema de infraestrutura agrícola (Maquinaria en xeral) facilitaría a volta aos usos tradicionais dalgúns campos de cultivo (por exemplo en réxime comunitario) e con elo facilitaría a volta natural da fauna hoxe desaparecida, ao carón de dar un uso aos campos que hoxe están a monte e que constantemente teñen que estar a limpar os operarios de mantemento de Parques.

3.4 Regimen de usos, actividades y aprovechamientos.

En xeral para todo estes puntos: 3.4.1, 3.4.2, 3.4.2.1. (Páxs. 35, 36)

- Xa quedou explicado anteriormente, a administración debería facer un estudo de campo cos veciños para coñecer cales son os que queren seguir aproveitando as súas terras agricolamente e en traballos de silvicultura.

Realizado este estudo e vistas as condicións nas que van a traballar (Por exemplo: debido á dificultade e non conveniencia de que traian tractores ou maquinaria agrícola particular á Illa, a propia administración podería poñer a disposición dos veciños un tractor para os labores agrícolas, claro está, tendo estes que pagar o gasóleo e os honorarios do condutor. Tamén no caso que as terras que dende sempre usufrutuaron os veciños que queiran de novo traballalas, non sexan as adecuadas por motivos ecolóxicos, se lles pode proporcionar outras, ideal, en réxime de cooperativa. Etc. Etc. Etc. Só hai que poñer ideas e ganas).

7.3.- Embarcacións tradicionais e pesca deportiva responsable. acordos entre parques – consellería do mar – veciños – e asociacións de embarcacións tradicionais.

A Illa de Ons ten unha tradición pesqueira dende hai século e medio. A pesca do polbo, da faneca, do congro,..., forma parte da Pesca Tradicional desta Illa e a ela vai ligada unha gastronomía popular única que se realizaba en todas as casas illáns e nela, aínda que eran as nais as que levaban esa responsabilidade, tamén participaban os pequenos e nalgúns casos os homes.

Á vez, ligado ás faenas do mar, temos unha embarcación tradicional, A Dorna, e unhas artes e aparellos, en especial, para a pesca do polbo e do congro, que pouco a pouco foron desaparecendo e que hoxe constitúen xa verdadeiras pezas de museo.

Sería interesantísimo que se promocionara unha pesca deportiva unida á navegación a vela e a remo nas dornas. Unha gastronomía nas casas vacacionais illáns baseada na cociña tradicional da Illa en particular e galega en xeral. A idea que prantexamos sería a seguinte:

Ons, como Illa habitada e pertencente a un Parque Nacional, vai promocionar o Turismo Mariñeiro e Gastronómico nas casas illáns cos propios veciños.

Para iso haberá que poñerse en contacto cos mariñeiros que posúan dorna ou con algunhas das numerosas asociacións de embarcacións tradicionais que hai nos arredores, concretamente podería ser coa asociación os Galos de Bueu.

Fariase unha programación, e a unhas horas determinadas os turistas, poderán gozar en pequenas quendas, dunha navegación a vela en dorna, da pesca do polbo coas primitivas técnicas da Raña e do Espello, coas que iran coñecendo os fondos e aprenderán a técnica do vogar cos remos cruzados da dorna. Etc. Etc. segundo a programación previa que se faga.

Dende logo, a pesca será mínima e respectuosa co medio mariñq, podendo pescar só unha mínima cantidade, por exemplo en polbos, un só por persoa que vaia na dorna.

Tamén se poderá ir pescar outras especies, cun máximo establecido de, por exemplo, 1 kg por persoa e que podería estar dirixido aos rapaces. Nesta actividade podería estar implicada a Consellería do Mar, repartindo algún tipo de folleto ou unidade didáctica para que os rapaces, non só aprendan a pescar, senón a coñecer as especies, como tratalas, e como, posteriormente, preparamas para a súa alimentación. Idea interesante xa que a C. de Mar está gastando unha gran cantidade de cartos en promocionar a gastronomía do mar entre os rapaces e que mellor xeito que este para esa promoción.

Resumindo: Unha familia está nunha casa vacacional da Illa de Ons. A unha certa hora os rapaces teñen a actividade de navegación en dorna a vela, ou navegación en dorna a remo. Tamén pódese programar a actividade de pesca do polbo con Raña na que aprenderan o manexo desa arte. Se pescan, poderán coñecer esta especie, canto hai que mallalo para cociñalo sen estar duro, e despois aprenderan, xa nas súas vivendas, a cociñalo.

O mesmo pasaría coa pesca, por exemplo da faneca. Os rapaces poderían aprender a coñecer os diferentes aparellos para a pesca desta especie, logo a pescar con eles, despois, se pescan, a limpalos e por último a cociñalos nas súas casas, co que se estaría formando ao rapaz nunha alimentación adecuada e responsabilizándoo sobre a pesca responsable.

E un longo etc. de ideas a realizar sen que para elo se vexa afectado o medio mariño.